

L'ATRIBUCIÓ DE LES CANÇONS AMOROSSES DE JAUME MARCH*

Si la comparem amb la tradició trobadoresca o amb la lírica italiana del segle XIII, la poesia catalana medieval presenta ben pocs problemes relatius a l'atribució dels textos. Les atribucions falses són rares, molt òbvies i sovint derivades de l'atracció que exerceixen figures literàries majors. Per això la mera sospita que uns textos puguin haver estat víctimes d'una atribució errada ja en fa un problema digne d'atenció. La sospita —i per tant el problema— que vull exposar aquí té com a objecte unes composicions de Jaume March, i té una transcendència especial perquè afecta la posició d'aquest autor en la història literària dels segles XIV i XV i, en conseqüència, té implicacions sobre la manera com hem construït la història de la poesia catalana d'aquests dos segles. Com veurem, la qüestió no es redueix a la paternitat d'unes obres, sinó que es tracta d'un cas en què entren en joc la plausibilitat històrica i la cronologia. Potser si l'autor d'aquests textos no es digués March el problema tindria menys rellevància, però no hi ha cap dubte que el llinatge ha determinat l'atenció particular que s'ha dispensat a les seves poesies líriques. I em fa l'efecte que el cognom March té també alguna cosa a veure amb el fet que el problema d'atribució que presento no hagi estat mai plantejat explícitament —quan no ha estat sistemàticament esquivat— en les edicions i estudis de l'obra de Jaume March. En la mesura que n'he estat l'últim editor em faig responsable, jo també, d'haver-lo esquivat, o si més no d'haver-lo plantejat d'una manera ambigua.¹ Però ara que sabem més coses de la poesia del segle XV, i que s'han obert noves perspectives sobre els seus contextos cortesans,² és un bon moment per abordar la qüestió i, de passada, parar atenció a les trajectòries biogràfiques d'alguns familiars i descendents quatrecentistes del poeta Jaume March.

* Aquest treball s'inscriu en el projecte d'investigació HUM2005-0748-C03-03 del MEC.

1. Vegeu Pagès (1912: 137-148) i les seves edicions de 1934 i 1949. Vegeu també Pujol (1989-90) i l'edició de (1994: esp. 26-107).

2. Gràcies sobretot als treballs de Lluís Cabré (1997), Jaume Torró (2001, en premsa, a i b) i Francisco J. Rodríguez Risquete (2002). Cf. també treballs sobre cançoners com els de Sadurní Martí (1998) i Anna Alberni (2002).

Els textos problemàtics són les tres cançons amoroses «Dos són los alts, segons lo meu parer», «Un sobrespler m'és vengut per lo veure» i «Las, treballat e fora de mesura», que duen els números I, II i III en les edicions de Pagès i meva, i ho són tant des del punt de vista extern de la seva transmissió manuscrita com, sobretot, per raons internes que afecten la llengua i el tractament literari del tema amorós. Abans d'entrar en detalls, recordaré sumàriament que s'han transmès a nom de Jaume o Jacme March les obres següents: 1) el *Llibre de concordances*, de 1371; 2) tres narracions en vers transmeses pel cançoner d'Estanislaú Aguiló, dues de les quals datables el 1365 i el 1371; 3) les tres cançons amoroses (I-III), transmeses pels cançoners JK; 4) unes *Cobles de Fortuna* (IV) copiades als cançoners JKLN; i 5) tres debats i intercanvis de cobles amb el seu germà Pere March (VI, copiat a JKLM), amb el vescomte Felip-Dalmau de Rocabertí (V, copiat a GNP i al ms. 865 de la Biblioteca del Monestir de Montserrat) i amb un desconegut Bernat (VII, copiat també al ms. 865 de Montserrat). Si deixem de banda les tres cançons, tota aquesta producció és fàcilment emmarcable en termes cronològics i ambientals, amb tendències literàries i lingüístiques bastant uniformes (un poeta cortesà que vehicula els valors de la *fin'amor* en un model de llengua occitanitzant i que practica la poesia com a joc de societat) i amb molts elements de cohesió interna, com ara l'ús del *senhal* «Colomba pros» en les *Cobles de Fortuna* i en el debat amb Bernat, d'acord amb *La Joiosa Guarda* (1371) i amb l'afirmació del *Llibre de concordances* (també de 1371) que mai no oblida aquest *senhal* a les tornades dels seus dictats.³

Les tres cançons esmentades són, doncs, dissonants i problemàtiques, començant per una transmissió manuscrita singular: en relació a les altres peces líriques, s'han transmès exclusivament al cançoner J (i a la seva còpia K), clarament atribuïdes a «Mossèn Jacme March»⁴ i intercalades independentment l'una de l'altra dins la primera sèrie ausiasmarquiana d'aquest manuscrit, i a més a més dissociades dels altres textos lírics de l'autor transmesos en aquest mateix manuscrit i en els cançoners LNP. A aquesta singularitat de transmissió s'hi afegeix encara el fet que la primera cobla del segon d'aquests textos, amb variants gens negligibles, encapçala les citacions poètiques de Pere Torroella a «Tant mon voler s'és dat a Amors» (vv. 52-59; Bach 1930: 101).

Ara bé, l'autèntic problema no prové tant de la transmissió com de les característiques literàries i lingüístiques d'aquests textos, difícilment conciliables amb el caràcter de la resta de la producció de Jaume March, i del lloc que aquestes característiques li han atorgat en la història literària. Des d'Amadeu Pagès, s'ha tendit a emfasitzar la importància d'aquestes composicions en la mesura que fan de l'autor

3. Remeto a la introducció de la meva edició (1994), i especialment al panorama traçat a les pàgines 26-33.

4. Induït per un error en la *Bibliografia* de Massó i Torrents, Beltran (2000: 382) afirma equivocadament que una d'aquestes peces és atribuïda a Ausiàs March en el cançoner J i a Jaume March a K.

un anunci, un antecedent o una prometença (el darrer substantiu és de Martí de Riquer 1964: I, 551) de la poesia d'Ausiàs March. Pagès o Pere Bohigas són ben contundents: «Cette pièce [1] annonce déjà le genre qui sera cultivé plus tard avec tant d'abondance par Ausias March» (Pagès 1912: 146); i el seu autor és, conclou Bohigas, «l'antecedent més important del seu nebot Ausiàs March en la total catalanització de la llengua poètica» (1982: 174). En la meua edició de 1994, la descripció aquests textos intentava evitar el nom d'Ausiàs March i veure la poesia de Jaume dins un procés ininterromput de transformacions de la lírica amorosa, però això no evitava que aflores continuament la dificultat de conciliar-ne el caràcter amb la resta de la seva producció. El problema era allà, i les solucions proposades no passaven de temptatives conciliatòries que acaben topant contra uns fets que s'entossudeixen a anar pel seu compte: les tres cançons són en català i tracten l'amor amb un grau d'escolasticització totalment desconegut al segle XIV. Suposar un context cortesà atent a la teoria amorosa en l'entorn de Pere III, fer dels poemes «una primera mostra, aïllada i encara vacil·lant, de la creixent intel·lectualització de la lírica d'amor» o explicar la dualitat lingüística català/occità en funció d'una dualitat en el tractament literari del tema amorós ens acaba tornant sempre al punt de partida.⁵

Jaume March ha esdevingut, així, estranyament bifront. Una cara és la del poeta cortesà i previsible; l'altra, la d'un innovador paradoxalment aïllat i sense continuadors; aïllat no solament en la seva generació, sinó també en relació a poetes molt més joves, de Gilabert de Pròxida o Andreu Febrer a Jordi de Sant Jordi o Arnau March. Un predecessor estroncat que, tanmateix, fa una important funció historiogràfica: dotar Ausiàs March d'una ascendència literària local i, sobretot, familiar, gairebé primant els llaços familiars per damunt dels factors culturals, i de fet legi-

5. Heus aquí una mostra de com vaig plantejar la qüestió: «Ara bé, no hi ha dubte que la concentració temàtica i l'explotació d'un lèxic abstracte i vagament filosòfic que vesteix els textos amb una aparença sàvia i que serveix per descriure amb més precisió els moviments anímics de l'enamorat és, al darrer quart del segle XIV, una novetat, una primera mostra, aïllada i encara vacil·lant, de la creixent intel·lectualització de la lírica d'amor». I de com s'hi revelava una certa consciència del problema: «La constatació, d'altra banda, suscita problemes d'ordre cultural, perquè l'aparença sàvia i l'eixutor doctrinal observada a propòsit del poema I no són del tot previsibles en el context que li sabem a un poeta que es complau en les bromes versificades i en l'evocació d'universos al·legòrics». En aquell moment, però, la solució que hi donava era dubitativa i vacil·lant: «i tanmateix no podem pas deixar de pensar que són els ambients on es mou el poeta els que, davant l'interrogant sobre la naturalesa de l'amor, podrien reclamar una resposta en els termes comentats, especialment si es tractava d'aparentar una saviesa que conferís autoritat» (Pujol 1994: 81). La resposta a les conclusions de l'anàlisi lingüística es revela ara també com un difícil intent de conciliar contraris, fruit d'una idea potser ingènua —no per això menys errada— dels usos lingüístics i del pas de l'occità al català: «podem suposar que el contrast entre la fidelitat a la tradició trobadoresca que dona sentit a les noves rimades i als textos lírics de debat, i una poesia amorosa en un cert sentit moderna en relació amb aquesta tradició, i amb una notable reducció del vocabulari cortès, és també un contrast entre opcions lingüístiques conscients [i.e. occità i català]» (Pujol 1994: 107).

timant amb la biologia estricta —la successió de les generacions— una concepció biològica, evolutiva de la història literària. No cal dir que es tracta d'una apreciació que pateix un defecte metodològic fonamental: donem sentit a les tres peces de Jaume March en funció de les adquisicions literàries posteriors —en funció d'Ausiàs, a la pràctica—, i així evitem preguntar-nos si les característiques que atribuïm a Jaume poden explicar-se en el context i en el sistema literaris que li sabem (això és, l'entorn cortesà de Pere III). És a dir, evitem preguntar-nos si és realment possible que aquestes tres poesies hagin estat escrites no més enllà dels anys setanta del segle XIV. Perquè, i si resulta que semblen modernes perquè *són* modernes?

Aquestes preguntes tenen altres implicacions: d'entrada, obliguen a interrogar-se sobre el valor de les rúbriques atributives de *JK* i de l'atribució en el «Tant mon voler»; però obliguen també, secundàriament, a dubtar del que fins ara teníem per segur: que l'atribució, si és correcta, es refereixi sempre a una mateixa persona, el cavaller Jaume March que va viure entre 1334 i 1410. I, és clar, obliguen a llegir les nostres tres poesies amb una nova distància crítica. Llegides com a obres de cap a 1370, presenten uns usos lingüístics i un tractament literari per al qual no hi ha cap paral·lel local, coetani o immediatament posterior. En canvi, si prescindim provisionalment de l'atribució i provem de llegir-les sense cap partit pres, s'imposa la certesa que es tracta de poesies escrites ben entrat el segle XV, que encaixen perfectament en el sistema literari de la poesia d'aquest segle i que manifesten unes tendències que Ausiàs March o Pere Torroella mostren de manera exemplar, però que podem rastrejar en bona part dels poetes catalans a partir dels anys trenta i quaranta del segle XV, de Lluís de Vilarrasa a Lleonard de Sos o Martí Garcia, i que es resumeixen, sobretot, en l'ús del català com a llengua poètica i en el maneig més o menys destre de nocions de filosofia natural i moral, amb tendència a l'exposició teòrica inclosa, a l'hora de descriure o analitzar la fenomenologia amorosa.

La meua hipòtesi de partida, doncs, és que aquestes tres cançons no són obra de Jaume March, sinó que han estat escrites ben entrat el segle XV, amb tota probabilitat no abans de 1435-40. Heus aquí els arguments de caràcter literari, lingüístic i formal que la sostenen.

1. En el terreny de les formes no puc aportar cap prova concloent, però sí un indicatiu que pot reforçar els resultats obtinguts en altres aspectes: malgrat la recurrència del model de cançó de cinc octaves decasil·làbiques, totes tres poesies capcauden dues rimes (parcialment 1, que alterna el capcaudament de dues rimes i una rima), que és un fenomen raríssim al segle XIV (Parramon 1992 en registra un exemple de Joan de Castellnou, un de Joan Blanc i un d'Andreu Febrer) i, en canvi, molt freqüent a partir de Lluís Icart (3) i Jordi de Sant Jordi (6), i ben representat en la



producció d'Ausiàs March (10), Pere Torroella (2), Lleonard de Sos (2), Francesc Ferrer (4) o mossèn Avinyó (2).⁶

2. Un segon argument, aquest de caràcter extern, es refereix a l'ús dels senyal: cap de les tres poesies no du el senyal «Colomba pros», un fet sorprenent a la vista de les al·lusions de Jaume March a l'omnipresència d'aquest pseudònim (Pujol 1994: 80-86). De fet, II i III ni tan sols ostenten cap senyal, i el de I és «Digna de molt», usat només, al segle XV, en una cobla esparsa de Francí Guerau conservada al cançoner de l'Ateneu (f. 168v).⁷

3. La qüestió de la llengua, que és un argument fonamental, no exigeix gaires comentaris. Seria redundant tornar sobre els estudis de Bohigas (1982) i meu (1994: 95-107), que estableixen l'absoluta catalanitat lingüística de les tres cançons, contrastant, no ja amb les noves rimades de Jaume March, sinó també amb les seves *Cobles de Fortuna*, per exemple, de tema moral i copiades igualment en cançoners de la segona meitat del segle XV. Havien de passar molts anys —i un canvi de dinastia— abans que la poesia cortesana abandonés l'occitanisme. (I no és del cas suposar que la catalanitat sigui resultat de l'acció dels copistes; les *Cobles* citades ara mateix, copiades a *JKLN*, conserven un bon nombre de trets occitans fins i tot en un manuscrit tan catalanitzador com *N*, el cançoner de l'Ateneu Barcelonès).⁸

4. Si l'argument lingüístic és prou sòlid, en el tractament literari del tema amorós hi ha els arguments definitius per a la desatribució a Jaume March i la nova datació dels textos, sobretot si ens fixem en «Dos són los alts, segons lo meu parer» i «Un sobrespler m'és vengut per lo veure». La primera d'aquestes composicions respon inequívocament a estímuls similars als que expliquen els poemes teòrics d'Ausiàs March o les epístoles sobre l'amor de Pere Torroella. Com responent a una demanda prèvia («segons lo meu parer», v. 1), l'autor hi exposa amb posat de teoritzador com la passió amorosa es fonamenta en la suma, o la concurrència, de dos *alts* o *grats* provocats per l'aprehensió, respectivament, de la bellesa i de les virtuts de la dama (és a dir, d'un *grat* sensible i d'una ulterior aprovació de l'enteniment). Que l'*alt*, o *grat* (v. 17), és una condició prèvia per al naixement de la passió d'amor és una evidència que March, Torroella, Vilarrasa, Sos o un desconegut Figueres fonamenten amb el vocabulari i l'utillatge de la filosofia natural i de la teoria escolàstica de les passions: som exactament en el context natural de la peça en qüestió.

6. A més, l'alternança de dos esquemes mètrics de 1 només és compartida parcialment per una peça de Lleonard de Sos (Parramon 1992: 219-220, esquema 278: 1). La qüestió mètrica a part, em fa l'efecte que l'estructura anafòrica de la darrera cobla de II, amb repetició de «A Deu bendich», troba un context ben natural, tot i que no pas exclusiu, en el gust per l'anàfora que manifesten alguns poetes de mitjan segle XV, i molt especialment Lleonard de Sos.

7. L'atribució d'aquest mateix senyal a mossèn Miralles a Pujol (1994: 84n), és, doncs, un error.

8. Esvaeixo, així, els dubtes a què pogués induir la meua excessiva cautela en aquest punt (1994: 106-107).



Recordaré només, a banda la lletra de Torroella a Francesc Ferrer explicant-li «què és grat» (Auferil 1989: 277-292), la primera cobla del poema III d'Ausiàs March («Alt e amor, d'on gran desig s'engendra») o la segona de la primera balada de Vilarrasa (citades, juntament amb la primera de «Un sobrespler», al «Tant mon voler» de Torroella).⁹ Passa una cosa semblant amb el poema II, «Un sobrespler m'és vengut per lo veure». La primera cobla és una mena d'aplicació al cas personal de la doctrina de la cançó anterior: la visió provoca l'*alt* (*sobrespler*, o, amb més precisió psicològica, *sobtós pler*, que és la lliçó del «Tant mon voler», d'acord amb el fet que el primer *alt* de la cançó I «és un *grat* qu-om ha *tantost*») (v. 1), i d'aquest en deriva el pensament que fa néixer el desig que, al seu torn, provoca la passió d'amor (llegeixo també el v. 2 segons la lliçó del «Tant mon voler»: *pensar* en comptes de *passar*).¹⁰ La diferència és que ara les virtuts de la dama (de les quals parlo tot seguit) han estat substituïdes simplement per l'afirmació que en ella hi ha una *calitat* equilibrada, que a més a més fonamenta científicament la glorificació de la dama en les cobles següents. Amb aquesta *calitat* (que reapareix a la cançó III, v. 41) tornem a ser al

9. Lluís Cabré (1997: 62-66) ha posat en relació tots aquests textos poètics citats a la secció inicial del «Tant mon voler», i n'ha subratllat les afinitats amb la lletra de Torroella a Francesc Ferrer. Heus aquí alguns exemples de l'ús d'*alt*: «l'esmaginar m'a fet semblar millor / tot ço d'on l'*alt* ha pres comensament, / e, creixen l'*alt*, doble-m l'imaginar» (Lluís de Vilarrasa, Balada I, «Comens de cas me porta pensament», vv. 11-13; Torró 2000: 199.2); «Preu e bon *alt* son causa de mon mal, / ma calitat fent cascu d'els magor» (Lluís de Vilarrasa, «Segons los fets axi's lo pensament», vv. 35-36; Torró 2000: 199.7); «Alt e amor, d'on gran desig s'engendra, / esper, venint per tots aquests graons, / me són delits» (Ausiàs March, III, vv. 1-3; Bohigas 2000: 81); «E com jo viu tals bens qu'en vos habiten, / me vench un *alt* causat per lo meu juy» (Figueres, *Labors de sa senyora*, vv. 34-35; M. Cabré 2000: 65.2). Pel que fa al *grat*, a més de l'esmentada lletra de Pere Torroella, vegeu per exemple aquests versos de Sos i Ferrer: «per be que-l *grat* ensen amoros foch» (Lleonard de Sos, «Per vos m'atur deslberació», v. 16; Baselga 1896: 119); «yo be conech que, pus lo *grat* t'anpeny, / no penses mes en mostrar-t'asforçada» (Lleonard de Sos, «A volentat, a consentir molt presta», vv. 11-12; ed. Baselga 1896: 118 [la puntuació i la separació de mots és meua]); «Lo *grat*, sens pus, és lo qui-m fa l'engan, / que-en mi rahó no-m pot fer ni desfer, / que tots ensemps, poder, voler, saber, / sobrats del *grat*, tot ço que vol, ells fan» (Francesc Ferrer, «Enamorats, doleu-vos de ma vida» (III), vv. 9-12; ed. Auferil 1989: 194). Cal afegir a tot plegat l'ús ausiasmàrquic de *sobres-alt* a xxxiv, 14 («lo *sobresalt* que de vós, dona, -m ve»; ed. Bohigas 2000: 147), i el de Pere Torroella a «Enamorats, los qui per ben amar», v. 71 («a uos, qui sou causa del sobres alt»; Bach 1930: 155).

10. Per a la relació entre el *grat* o *alt* i les passions de l'ànima, especialment el desig, vegeu Ausiàs March, III 1-6; XLV 73-75; i LXXXVII 131-140. A propòsit de la cançó II de Jaume March, Xavier Renedo em suggereix la presència de la doctrina escolàstica dels primers moviments de l'apetit sensitiu. Em sembla indubtable, sobretot a la vista de l'esmentada variant *sobtós pler*, que concorda amb la qualificació recurrent de *sobtós* que rep el primer moviment a mans de Francesc Eiximenis, per exemple. No solament això: la manera com s'articulen els dos *alts* de la cançó I, amb l'enteniment consentint a la primera —i súbita— reacció sensible (o no consentint-hi, i per tant induint el desamor), se situa fàcilment en la mateixa perspectiva. Sobre la doctrina dels primers moviments, remeto a Renedo, en premsa.



centre del vocabulari intel·lectual de la poesia del xv; i no cal recórrer a March o a Torroella, perquè en fan ús poetes menors com Lluís de Vilarrasa o Figueres.¹¹ Igualment, el paper que tot seguit s'atorga a l'imaginar concorda perfectament amb el tractament que hi donen molts altres poetes del xv, començant novament amb Lluís de Vilarrasa, de qui voldria recordar només (per la proximitat evident, i perquè, com s'ha dit, també la cita Torroella) la segona cobla de la primera balada, «Comens de cas me porta pensament»: «Si com lo foch s'encen ab bufament / que de molt poch se fa gran e major, / l'*esmaginar* m'a fet semblar millor / tot ço d'on l'alt ha pres comensament, / e, creixen l'alt, doble·m l'*imaginar*, / e 'bduy ensemps tostems se fan creixer» (vv. 9-14; Torró 2000: 199.2).

La llista d'altres elements inequívocament quatrecentistes és llarga: la sacralització de la dama («cors glorificat», «mon Deu e ma devoció»), la hipèrbole que hi va lligada («estich en tal plaher / que dins lo cel no·l puc haver major»), i especialment els valors femenins triats com a emblemàtics en la poesia i: el «gest ple d'onestat» i la sèrie «bondat, gràci·e sentiment, / ab gentil cor, seny, virtut e saber». El *gest* de la dama i la seva associació amb l'honestedat són una adquisició del xv que s'ha fet essencial en la lloança femenina (Pujol 1989-90: 195 n., i L. Cabré 1996: 57-59), des del famós poema xxiii d'Ausiàs March a p.e. «Esforç me fall volent loar a vos» de Lleonard de Sos («l'esforç me fall venint a contemplar / lo vostre gest quant l'esguart vostre mira»; vv. 10-11; Baselga 1896: 130). El *gentil cor* de la dama, d'altra banda, és un bon exemple de com el canvi de perspectiva lectora modifica la significació d'un motiu determinat. Llegit com si el text fos de 1370, aquest *gentil cor* és la primera mostra d'italianisme en la lírica catalana, molt abans que els rastres més explícits que hi ha en la poesia de Melcior de Gualbes —o, contràriament, és una fórmula encara trobadoresca.¹² Llegit com una cançó de mitjan xv, suscita més aviat el record d'altres passatges, de March a Torroella, en què la gentilesa vinguda d'Itàlia ha esdevingut ja moneda corrent del llenguatge poètic.¹³ I en fi, l'esmentada enumeració de virtuts, amb l'accent en l'honestedat, la gràcia, el saber i el seny, no difereix gens, per posar exemples representatius, d'altres versos de Pere Torroella

11. Es poden aduir els versos ja citats de Vilarrasa («Preu e bon alt son causa de mon mal, / ma *calitat* fent cascu d'els magor», cit. n. 9) o els inicials de les *Labors* de Figueres («Enteniment, saber ne fantasia, / art, pensa, giny, raho ne calitat / No·m basten may, segons ma voluntat...», vv. 1-3; M. Cabré 2000: 65.2). Per tot el que fa referència a la *qualitat* en la poesia del segle xv remeto a les il·luminadores pàgines de L. Cabré (1997: 64-66).

12. Aquesta darrera opció és l'assumida, sense gaire convenciment, a Pujol (1989-90: 195 n).

13. Els passatges marquiats relatiu al cor gentil són xx 31-32: «tals [secrets] que sinó en cors gentils no·s fiquen, / obedients a Na Venus estela», i xcii 11: «En cor gentil Amor per mort no passa» (Bohigas 2000: 119 i 289). Per a Torroella, vegeu «Com tot lo temps per venir ha passat», v. 65: «Un gentil cor digna d'esser amat» i «Tres falliments venen de vos retraure», vv. 2-3: «lo que mostrau gentilesa retraure, / pus que amor al cor gentil se mostre» (Bach 1930: 189 i 185).



(subratllo les virtuts coincidents amb l'inventari de Jaume March): «Aquella dona on és compresa / Perfecció, / En *seny*, *virtut*, *saber*, *rahò*, / En *gracia*, *gest*, *perlar*, e *sò*» (Bach 1930: 104); «*Gracia* plau e *bellesa* delita / Mas lo *saber* és aquell qui contenta» (Bach 1930: 133); «Font d'onestat e port de gentilesa; / Aqueste's diu força de libertats, / Archiu de *seny*, *saber*, *graci*», abtesa» (Bach 1930: 141); «*virtut* e *bellesa*, *saber* e *buena gracia*» (Bach 1930: 310).

Amb els textos en una mà i un repertori de motius de la poesia del s. xv a l'altra, els arguments es podrien multiplicar i sobretot matisar, però no canviaria el que resulta l'evidència fonamental: cal descartar Jaume March com a autor d'aquestes composicions. Per molt que la seva vida s'allargués fins a 1410, en aquest data tenia prop de vuitanta anys. Ara el que queda obert és: l'atribució de les tres obres a «mossèn Jacme March», és falsa? O bé es refereix a un Jaume March diferent del que coneixem com a poeta? Reconeix el que aquesta segona possibilitat té de salt en el buit, però té a favor la concordança entre l'atribució del cançoner *J* i la de Pere Torroella al «Tant mon voler». En contra, l'absència de cap marca que diferenciï dues persones del mateix nom. Però si l'atribució fos totalment falsa, costaria de veure per què s'haurien d'haver atribuït aquests textos a un poeta antic com Jaume March i no a d'altres de més moderns que, per afinitat literària, els haurien pogut escriure. És per això que un cop d'ull als membres de la família March que al segle xv van dir-se Jaume, es titulaven cavallers i van exercir oficis cortesans pot ajudar-nos a veure-hi més clar.¹⁴ Aquesta condició la compleixen les tres persones de qui resumeixo tot seguit les dades biogràfiques més importants: Jaume March Sentbreç, nebot del poeta Jaume March; Jaume March Marquet, nét del poeta, i el seu fill Jaume March Ballester (besnét del poeta).¹⁵

Jaume March Sentbreç era nebot del poeta Jaume March. Fill primogènit de Lleó March, i germà de l'Arnau March que coneixem també com a poeta, devia néixer cap a 1370 o poc després. El 1411 és esmentat com a cavaller, i des d'aquesta data figura continuadament en les reunions de les corts del Principat. Entre 1413 i 1416 consta com a uixer d'armes del príncep Alfons, càrrec en el qual continua, al servei del rei Alfons, almenys fins a 1420 (i pel qual veu confirmats privilegis

14. No em sembla del cas entrar a discutir si les tres poesies són del mateix autor o no; per bé que III, «Las, treballat e fora de mesura» és molt més convencional, les característiques mètriques i lingüístiques conviden a fer cas de l'atribució a una sola persona.

15. Com que no es tracta pròpiament d'un estudi biogràfic o geneològic, redueixo les referències bibliogràfiques i documentals al mínim imprescindible, i cito només documents concrets quan aporten dades fonamentals. La major part de les dades provenen de Carreras 1933 (basat en documents de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona) i Bofarull 1911 (basat en el *Llibre de la baronia* d'Eramprunyà). Aporten dades més puntuals els treballs d'Aragó 1970 (sobre Jaume March Sentbreç), Chiner 1997 i Villalmanzo 1999 (sobre Jaume March Marquet), els *Anales* de Zurita (sobre Jaume March Marquet) i, sobre els dos primers personatges, les actes de les corts del Principat (*Cortes*) i els *Dietaris* de la Diputació del General de Catalunya.

també atorgats al seu cosí Lluís March, que havia estat cambrer de Ferran I [ACA, Cancelleria, reg. 2589, ff. 109r-11v]). Així doncs, aquest Jaume March suposa l'accés a l'estament militar i als càrrecs cortesans d'una branca de la família dedicada al comerç, i il·lustra, juntament amb Lluís March (fill primogènit del poeta Jaume March), la fidelitat de la família a la nova dinastia. En la seva activitat pública destaca singularment el seu paper a les corts de Barcelona de 1436-37, durant les quals va ser empresonat per ordre de la reina Maria, en negar-se, ell i altres membres de l'estament militar, a subvenir les campanyes italianes del rei Alfons (*Cortes XIX*). Va testar el 1438, i, tot i que no he vist cap document on consti mort fins al 1450, hi ha indicis que fan pensar que va morir el mateix 1438 o molt poc després. Ara bé, malgrat els càrrecs cortesans exercits es fa difícil pensar en aquest personatge com a autor d'unes poesies amoroses que no poden ser anteriors, per raons literàries, als anys trenta o quaranta del segle xv, quan ja passava dels seixanta anys (en canvi, recordem que el seu germà Arnau, més jove, s'havia relacionat literàriament amb la reina Margarida de Prades).¹⁶

El segon candidat és Jaume March Marquet, fill primogènit de Lluís March, senyor d'Eramprunyà (al seu torn primogènit del poeta Jaume March). La data del matrimoni dels pares porta el seu naixement cap als anys 1407-10 aproximadament. Va casar-se dos cops (amb Bartomeua 1430-32, i amb Joana Ballester 1440), i gràcies a les seves minucioses anotacions en el *Llibre de la baronia* d'Eramprunyà coneixem els noms, les dates de naixement i els padrins de tots els seus fills (una informació útil, aquesta última, perquè ens descobreix parcialment el seu món de relacions entre el patriciat barceloní: Joan Llull, Francesc Desplà o Joan de Marimon). Els primers documents importants que relacionen aquest personatge amb la cort són de 1436. La primavera d'aquell any Joan de Navarra, com a lloctinent del Magnànim a Aragó i a València, havia convocat corts als aragonesos a Alcanyís. La reina Maria, lloctinent al Principat, les havia convocades als catalans a Barcelona. El dia 4 de juliol va presentar-se davant aquestes corts, a Barcelona, un mossèn Jaume March «menor de dies», portador d'una lletra del rei Joan a les corts del Principat (datada a Alcanyís el 30 de juny), i d'una lletra de creença signada per Joan el 27 de juny, en la qual se l'anomena «amat majordom nostre». L'acompanyava un Pere Torroella, probablement el poeta, vinculat des de 1436 a la cort navarresa. En les sessions subsegüents, Jaume March va apareixent sempre amb l'apel·latiu «minor dierum» o «menor de dies» (en una ocasió consignant la seva condició de fill de Lluís March, també present), òbviament per distingir-lo de Jaume March Sentbreç, cosí del pare, l'arrestat entre el 21 de juliol i el 6 d'agost (*Cortes XIX*).

16. La bibliografia (p.e. Carreras 1933) ha confós ocasionalment aspectes de la vida d'aquest Jaume March amb la vida de Jaume March Marquet, fill del seu cosí Lluís March, de qui parlo tot seguit.

Tenim altres documents que vinculen aquest Jaume March amb Joan de Navarra. A l'agost del mateix any 1436 devia ser novament al costat del rei, i reapareix a Barcelona a principis de setembre. En aquesta ciutat, els dies 21 i 22, Jaume March, «miles» i «domini regis [Joan] maiordomus, in Barchinone domiciliatus», Guillem Almugàver, cavaller i algtzir del rei Joan, i el mercader barceloní Jaume de Casafranca, actuant com a procuradors de Joan de Navarra, reconeixien a diverses persones els deutes contrets pel rei, que els havia manllevat diners per rescatar els presoners de la seva casa que restaven captius a Gènova després de la batalla de Ponça (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, Pere Roig, Manual 1436-37, s.f.).

Ignoro quant de temps Jaume March va continuar vinculat a la cort de Navarra. La major part de la documentació que conec es refereix a afers privats i patrimonials (entre els quals destaca el plet per les possessions de Beniarjó després de la mort d'Ausiàs March), però no devia pas abandonar els contactes amb Joan de Navarra i, potser, amb la cort de Nàpols. Si més no, això és el que ens mostren documents de vint anys després, que deixen entreveure un viatge a Nàpols a finals de gener de 1458, i del qual va tornar pocs mesos després: segons Zurita, va ser el cavaller Jaume March qui, de part de Ferran de Nàpols, va comunicar a Joan de Navarra la mort del Magnànim i el va posar al corrent de la situació política creada per aquest esdeveniment (*Anales* XVI, 49; 1977: 201). El rei Joan va comissionar tot seguit Jaume March i Miquel Peres perquè tornessin a Nàpols amb diverses ambaixades, fins a finals d'agost o a primers de setembre (*Anales* XVI, 52; 1977: 210-211). Efectivament, Jaume March va absentar-se novament cap a Itàlia. Va tornar-ne el 21 de juny de 1460 amb quatre galeres, portador de la missió de demanar ajuda de part de Ferran de Nàpols, que s'enfrontava a la rebel·lió dels nobles napolitans. Així doncs, almenys des de 1458, Jaume March exerceix com a ambaixador i manté una relació estreta amb el rei Joan i amb el nou rei de Nàpols. Del viatge no en va tornar de buit: el dia 24 de juliol de 1460 va vendre a un jurista barceloní 14 llibres, tots molt luxosos, provinents de la biblioteca reial de Nàpols, com demostra el fet que uns quants d'aquests llibres ostenten les armes d'Aragó, d'Aragó i Nàpols o d'Aragó i Sicília. Més tard, el 1461 havia format part d'una missió que havia de concertar amb Joan II les condicions de pagament, per part de Ferran, d'una part del dot de la reina Maria (Zurita, *Anales* XVII, 32; 1977: 383), i és possible que tingui a veure amb aquest afer el fet que el 24 de juliol de 1462 estengués poders a favor del seu fill Jaume perquè reclamés 1000 ducats a Ferran de Nàpols. Paral·lelament a tots aquests afers, i segons que em comunica Jaume Torró, el nostre personatge va efectuar també gestions al servei de Carles de Viana, que el dia 4 de juliol de 1459, des de Palerm, va nomenar-lo major-dom de la seva cort. Jaume March, que va viure els primers anys de la guerra fidel al rei Joan II, va morir a Barcelona el 1466.¹⁷

17. Per a tots aquests afers, vegeu Zurita, *Anales* XVI, 49; XVI, 52; XVII, 32 (Zurita 1977: 110-111 i 383); *Dietaris*, I: 156; Carreras 1933. La documentació sobre les missions reials de 1458-1460, a ACA, Can-

L'hereu d'aquest Jaume March va ser Jaume March Ballester, primer fill del seu segon matrimoni, nascut l'any 1442. Com que el primogènit era Lluís, nascut del primer matrimoni l'any 1435, Jaume va ser destinat a la carrera eclesiàstica, i efectivament el gener de 1458 encara consta com a «clericus Barchinone». Tanmateix, la mort prematura del primogènit Lluís, que va testar el 1457, va convertir Jaume en primogènit i hereu del patrimoni familiar. En conseqüència va abandonar la carrera eclesiàstica, i va accedir ràpidament a la cavalleria, ja que és esmentat com a cavaller l'any 1463. La seva biografia queda marcada per la participació activa en la guerra civil, en la qual va distingir-se singularment lluitant al costat de Joan II, que el tracta sempre d'«amat conseller nostre» (1466, 1471, 1472, 1473) i al qual concedeix diversos privilegis. De les seves accions bèl·liques als territoris del Baix Llobregat en tenim dos testimonis impagables: una magnífica lletra reial de 1472 i, sobretot, el seu propi relat al *Llibre de la baronia*, seguint la inclinació memorialista que havia inaugurat el seu rebesavi, justament el primer March que va ser cavaller i el primer que va dur el nom de Jaume.¹⁸

Si volem seleccionar alguna d'aquestes tres persones com a candidat a l'autoria de les tres cançons amoroses, la cronologia obliga a descartar-ne dues. El primer Jaume March és clarament massa vell: el 1435 (per posar una data) tindria entre cinquanta i seixanta anys, una edat no gens apropiada per a la poesia cortesana, que en canvi sí que havia practicat el seu germà a la cort de la reina Margarida. D'altra banda, crec que hem de descartar també el tercer, massa jove, no tant per haver escrit uns poemes com els que m'ocupen, com per ser l'autor d'un text inclòs al «Tant mon voler» de Pere Torroella: encara que aquest fos posterior al 1445 que Riquer, amb arguments no conclouents, dona com a terme *ad quem* (1964: III, 163), ha de ser anterior al 1462, data de la compilació del cançoner de Saragossa (Torró, en premsa, b); d'altra banda, Torroella va ser a Nàpols de 1451 a 1458 (Rodríguez Risquete 2002: 213-217), i aquest Jaume March encara era clergue a principis del 58 (i no va accedir a la cavalleria fins el 1463). Tot plegat fa extremament difícil que en un marge molt estret, de 1458 a 1462, s'hagués pogut escriure la cançó «Un sobrespler m'és vengut per lo veure», s'hagués pogut integrar al poema de Torroella i aquest s'hagués pogut copiar en un cançoner tan deliberat.

Queda, doncs, el segon Jaume March, el nét del poeta de Pere III. No ofereix cap problema cronològic, ans al contrari, i a més té múltiples relacions cortesanes amb la cort de Joan de Navarra, amb Nàpols i amb Carles de Viana, que es repeteixen en nombrosos poetes catalans del s. xv, començant per Pere Torroella i

celleria, regs. 3406 i 3407. El nomenament com a majordom de Carles de Viana es conserva a ACA, Vària de cancelleria, reg. 392, ff. 173v-174r.

18. Vegeu el seu relat a Bofarull 1911: 104-107; el document de Joan II, a ACA, Cancelleria, reg. 3387, ff. 62r-64v.

seguint per Lluís de Vilarrasa. Suposant que hagués nascut en les dates apuntades (1407-10), el 1436 tindria entre vint-i-sis i vint-i-nou anys. En aquests anys, abans de l'establiment del model ausiasmarquià, poesies com «Dos són los alts, segons lo meu parer» i «Un sobrespler m'és vengut per lo veure» són com si diguéssim peces estàndard. I la citació de la primera cobla d'aquest darrer text obrint el «Tant mon voler» ja no seria cap invocació a una tradició remota i venerable, sinó l'al·lusió a un text estrictament contemporani i a un autor amb qui, a més del servei a la cort navarresa, Torroella comparteix una manera d'escriure poesia i de referir-se a les coses de l'amor (com Vilarrasa i Ausiàs March, citats tot seguit en el poema). I això té una última conseqüència remarcable: les variants textuales que presenta la cobla de Jaume March citada en el «Tant mon voler» adquireixen automàticament una nova autoritat que caldrà discutir algun dia.¹⁹

Aquesta identificació de l'autor de les tres poesies amb Jaume March Marquet no passa de ser una hipòtesi que de moment no es pot confirmar. Té al seu favor, però, una certa economia (admet, de fet, la propietat de les rúbriques atributives) i la possibilitat de connectar aquests tres textos amb uns contextos cortesans que van produir molts versos equiparables. Si resultés certa, hauríem d'afegir un altre nom a la nòmina dels March poetes i distingir un Jaume March «lo Vell» i un Jaume March «lo Jove». De moment, i per prudència, caldrà conformar-se a donar de baixa aquestes tres cançons de la producció de «lo Vell». Alliberada d'aquestes peces, la seva obra guanya en coherència; en coherència interna i, també, en coherència històrica, perquè no és precedent ni anunci de res i sí, en canvi, el millor representant dels gustos poètics en l'entorn de Pere el Cerimoniós. Naturalment, caldrà també començar a pensar a editar i anotar de nou tots tres poemes com el que són: tres cançons d'amor escrites, hipotèticament per Jaume March Marquet, als anys quaranta del segle xv.

JOSEP PUJOL

Universitat Autònoma de Barcelona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALBERNI 2002: Anna Alberni, *El cançoner Vega-Aguiló (BC., mss. 7 i 8): estructura i contingut*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona.
- ARAGÓ 1970: Antonio Aragó Cabañas, «La corte del infante don Alfonso (1412-1416)», a *IV Congreso de Historia de la Corona de Aragón (Mallorca 1955)*, ed. F. Udina & M. Costa, Barcelona, ACA, II, 273-293.

19. S'han comentat més amunt les variants més significatives. Les altres semblen més aviat lliçons equipol·lents (*estrem / estrany, nomenat / apellat*); només la comparació amb els usos lingüístics i les fórmules poètiques d'altres autors del xv pot il·luminar aquests casos.



- AUFERIL 1989: Francesc Ferrer, *Obra completa*, ed. Jaume Auferil, ENC.
- BACH 1930: Pedro Bach y Rita, *The Works of Pere Torroella: A Catalan Writer of the Fifteenth Century*, Nova York, Instituto de las Españas.
- BASELGA 1896: Mariano Baselga, *El cancionero catalán de la Universidad de Zaragoza*, Saragossa, Gasca.
- BELTRAN 2000: Vicenç Beltran, «Tipologia i gènesi dels cançoners: la reordenació de *J i K*», *L&L*, 11, 355-395.
- BOFARULL 1911: Francisco de Bofarull y Sans, *El castillo y la baronía de Arampruñá*, Barcelona, Enrich y C.a.
- BOHIGAS 1982: Pere Bohigas, «La llengua de Jacme i Pere March» (1969), a *Aportació a l'estudi de la literatura catalana*, Barcelona, PAM, 139-154.
- BOHIGAS 2000: Ausiàs March, *Poesies*, ed. Pere Bohigas, revisada per Amadeu-J. Soberanas i Noemí Espinàs, ENC.
- CABRÉ L. 1996: Lluís Cabré, «Aristotle for the Layman: Sense Perception in the Poetry of Ausiàs March», *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 59, 48-60.
- CABRÉ L. 1997: Lluís Cabré, «From Ausiàs March to Petrarch: Torroella, Urrea, and Other Ausimarchides», a *The Medieval Mind: Hispanic Studies in Honour of Alan Deyermond*, ed. Ralph Penny i Ian Macpherson, Londres, Queen Mary and Westfield College, 57-73.
- CABRÉ M. 2000: Miriam Cabré, edició de Figueres a www.riac.unina.it/65.1.htm - 65.4a.htm
- CARRERAS 1933: Rafael Carreras i Valls, «Noves notes genealògiques dels poetes Jaume, Pere, Arnau i Ausiàs March, segons documents inèdits», *EUC*, 18, 309-332.
- CHINER 1997: Jaume J. Chiner Gimeno, *Ausiàs March i la València del segle XV (1400-1459)*, València, Generalitat Valenciana.
- Cortes: Cortes de los antiguos reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña*, Madrid, Real Academia de la Historia, 1896-1922, vols. XII-XIV i XVII-XXIII.
- Diataris de la Generalitat de Catalunya*, vol. I (1411-1539), dir. J.M. Sans Travé, ed. Lluïsa Cases, Josep Fernández Trabal i Laureà Pagarolas Sabaté, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1994.
- MARTÍ 1998: Sadurní Martí, «El cançoner del marquès de Barberà (*S¹BM1*): descripció codicològica», *BBAHLM*, 11, 463-502.
- PAGÈS 1912: Amédée Pagès, *Auzias March et ses prédécesseurs: essai sur la poésie amoureuse et philosophique en Catalogne aux XIVe et XVe siècles*, París, Champion.
- PAGÈS 1934: *Les cobles de Jacme, Pere i Arnau March: la poesia lírica d'abans d'Auzias March*, ed. Amédée Pagès, Castelló de la Plana, s.e.
- PAGÈS 1949: *Les «coblas» ou les poésies lyriques provenço-catalanes de Jacme, Pere et Arnau March*, ed. Amédée Pagès, Tolosa de Llenguadoc, Privat.
- PARRAMON 1992: Jordi Parramon i Blasco, *Repertori mètric de la poesia catalana medieval*, Barcelona, Curial-PAM.
- PUJOL 1989-90: Josep Pujol, «“Dos son los alts”: la teoria amorosa i els seus problemes a la poesia lírica de Jacme March», *BRALB*, 42, 185-207.
- PUJOL 1994: Jaume March, *Obra poètica* ed. Josep Pujol, ENC.
- RENEDO en premsa: Francesc Eiximenis, *Tractat de luxúria. Edició i estudi*, ed. Xavier Renedo, Barcelona, Quaderns Crema.
- RIQUER 1964: Martí de Riquer, *Història de la literatura catalana. Part antiga*, Barcelona, Ariel, 3 vols.
- RODRÍGUEZ RISQUETE 2002: Francisco J. Rodríguez Risquete, «Pere Torroella i les corts dels infants d'Aragó el segle XV», *L&L*, 13, 209-222.



- TORRÓ 2000: Jaume Torró Torrent, edició de Lluís de Vilarrasa per a www.riac.unina.it/199.1.htm - 199.1.htm.
- TORRÓ 2001: Jaume Torró Torrent, «Una cort a Barcelona per a la literatura del segle xv», *RdC*, 163, 97-123.
- TORRÓ en premsa a: Jaume Torró Torrent, «Ausiàs March, falconer del Magnànim», a *Actes AHLM 10*.
- TORRÓ en premsa b: Jaume Torró Torrent, *Els poetes del «Cançoner de Saragossa»*, ENC.
- ZURITA 1977: Jerónimo Zurita, *Anales de la Corona de Aragón*, ed. Antonio Canellas López, Saragossa, Institución Fernando el Católico-CSIC, vol. 7.
- VILLALMANZO 1999: Jesús Villalmanzo, *Documenta Ausiàs March (Ausiàs March: colección documental)*, València, IAM.